

PROBLEM RASIZMU W EUROPEJSKICH
ROZGRYWKACH PIŁKARSKICH

THE PROBLEM OF RACISM
IN EUROPEAN FOOTBALL

Jakub TARTAK*

ABSTRACT

The paper addresses racism as a key contemporary challenge to safety at football matches in Europe. The hypothesis is that racism does occur in the sports environment. To prepare the paper, press excerpts and scholarly publications on racism were used. To interpret the material, comparative method was used, so as to present the environments that harm safety in sports. The goal was to demonstrate the role of education in fighting discrimination in contemporary European football and the need to care for security culture in football. It is because football stadiums become arenas for expressing political and ideological views, as well as for racist attacks. The author points at the role of mass media and public entities in shaping social attitudes concerning racism in sports. He also indicates shortcomings in the law and in the activities of the institutions overseeing sportspeople's and sports activists' safety. The conclusion is that the upbringing of society as regards tolerance and respect must become a priority in fighting racism in sports. Further research should focus on the education of children and adolescents and on introducing costly and effective sanctions for the individuals and entities that violate the rule of respecting one's sports competitor.

---

* Mgr Jakub Tartak, Uniwersytet Wrocławski; correspondence address: Jakub Tartak, ul. Łąkowa 6a, 59-630 Mirsk, Poland; e-mail: kuba.tartak@gmail.com

KEYWORDS

racism, sports, football, intolerance, xenophobia

ABSTRAKT

Artykuł porusza temat rasizmu jako kluczowego zagadnienia w kontekście współczesnych wyzwań bezpieczeństwa na meczach piłki nożnej w Europie. Hipoteza główna brzmi: rasizm to zjawisko występujące w środowisku sportowym. Do przygotowania artykułu wykorzystano głównie opracowania prasowe oraz prace naukowe badaczy zajmujących się tematem rasizmu. Opracowując i interpretując materiał badawczy, zastosowano metodę porównawczą, pozwalającą przedstawić środowiska działające na szkodę bezpieczeństwa w sporcie. Głównym celem analizy było wykazanie kluczowej roli edukacji jako czynnika mogącego skutecznie pomóc w walce z wszelkimi przejawami dyskryminacji we współczesnym futbolu europejskim oraz ukazanie potrzeby dbałości o kulturę bezpieczeństwa piłkarskiego. Stadiony stają się bowiem obecnie miejscem wyrażania poglądów politycznych i ideologicznych oraz miejscem ataków rasistowskich. Autor wskazał ogromną rolę masowych środków przekazu oraz podmiotów publicznych w kształtowaniu nastrojów społecznych w tym zakresie. Zwrócił też uwagę na braki w regulacjach prawnych oraz w działaniach instytucji odpowiedzialnych za bezpieczeństwo sportowców i działaczy. Rozważania pozwoliły wysnuć wniosek, że wychowanie społeczeństwa w duchu tolerancji i poszanowania rywalizacji sportowej musi stanowić priorytet w kwestii walki z rasizmem w sporcie, zaś dalsze badania oraz analizy problemu powinny zmierzać w kierunku właściwego kształcenia dzieci i młodzieży oraz wprowadzania skutecznych i wysokich sankcji dla osób i podmiotów, które łamią zasady poszanowania przeciwnika.

SŁOWA KLUCZOWE

rasizm, sport, piłka nożna, dyskryminacja, ksenofobia

WSTĘP¹

Niniejszy artykuł podejmuje problematykę rasizmu i dyskryminacji we współczesnej piłce nożnej. Autor przedstawił usystematyzowaną i zwią-

---

¹ Artykuł powstał na podstawie pracy magisterskiej autora pt. *Problem rasizmu we współczesnych rozgrywkach piłkarskich*, napisanej pod kierunkiem dr. hab. Tomasza Dębowskiego w Instytucie Studiów Międzynarodowych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.

złą wersję swej pracy dyplomowej, która posłużyła finalizacji toku nauki na poziomie studiów magisterskich. Najważniejszym celem artykułu jest przeanalizowanie współczesnego wymiaru rasizmu w futbolu oraz określenie działań podejmowanych na rzecz walki z tym zjawiskiem. Konsekwencją powyższego stało się sformułowanie głównego pytania badawczego: jak należy przeciwdziałać zachowaniom rasistowskim w piłce nożnej i jakich instrumentów należy użyć, aby wyeliminować rasizm ze środowiska sportu?

Autor postawił tezę o kluczowej roli podmiotów odpowiadających za edukację oraz za proces uświadamiania o zagrożeniach wiążących się z akceptowaniem rasizmu jako powszechnego trendu wśród narodów europejskich. Edukacja antyrasistowska zasługuje zdaniem autora na szczególną uwagę, gdyż wyeliminowanie nietolerancji ze środowiska piłkarskiego jest niemożliwe bez zrozumienia przyczyn i skutków tego problemu. Odpowiedzialność w tej kwestii spoczywa nie tylko na osobach ze świata sportu, ale również na ludziach władzy oraz organach, które odpowiadają za bezpieczeństwo podczas imprez masowych.

Zbiór publikacji na temat rasizmu w europejskich rozgrywkach piłkarskich jest dość ubogi. W literaturze przedmiotu widoczny jest brak tekstów odnoszących się *stricte* do piłkarskiego wymiaru zjawisk rasistowskich. Do przygotowania niniejszego artykułu zostały wykorzystane głównie monografie i artykuły polskojęzyczne i anglojęzyczne. Opracowując materiały, zastosowano metodę porównawczą.

Wielowymiarowość poruszanego zagadnienia wymaga odwołania się do problemów, które są przedmiotem zainteresowania takich dyscyplin naukowych jak socjologia, nauki o polityce czy historia. Autor odnosi się więc również do kwestii historycznych związanych z pojawieniem się rasizmu jako zjawiska społecznego, które w ciągu wielu lat wpływało na kształt zarówno struktur narodowościowych, jak i na współczesne przejawy dyskryminacji rasowej w sporcie.

W niniejszym artykule starano się poruszyć te aspekty dotyczące rasizmu, które wydają się rzadko obecne lub w ogóle pomijane w literaturze naukowej czy publicystyce, lecz są oryginalne i istotne w kontekście globalizacji i wielokulturowości.

ZJAWISKO RASIZMU W PAŃSTWACH EUROPEJSKICH

Pojęcie i geneza rasizmu

Definicja rasizmu powiązana jest z teoriami rasowo-antropologicznymi, zakładającymi, że występujące między ludźmi różnice psychologiczne, społeczne i kulturowe można wyeksplikować poprzez odwołanie się do kwestii biologicznych dziedziczonych w obrębie danej grupy, wyodrębnionej na podstawie różnic w wyglądzie zewnętrznym ludzi².

Narodziny rasizmu miały miejsce w Europie. Rasizm to zbiór poglądów mających za podstawę quasi-naukowe teorie związane z dysproporcjami biologicznymi i intelektualnymi między reprezentantami różnych ras ludzkości. Początek współczesnemu rasizmowi dały ideologie opisujące wyższość biologiczną rasy białej, które zyskały popularność na przełomie XVIII i XIX wieku. Z kolei fundamenty podziału rasowego stworzyli już Hipokrates (ok. 460–377 p.n.e.) oraz Arystoteles (ok. 384–322 p.n.e.). Podział ten przetrwał do schyłku XIX wieku.

W Polsce zachowania rasistowskie występują stosunkowo od niedawna. W okresie międzywojnia polskie środowiska nacjonalistyczne nie podnosiły kwestii rasowych, wynikało to z przyjęcia filozofii katolickiej, która rasizm uważała za doktrynę merkantylizmu. II Rzeczpospolita uznawana była za państwo tolerancji religijnej i narodowej. W okresie komunizmu obowiązywała z kolei koncepcja państwa monoetnicznego. W 1989 roku premier pierwszego demokratycznego rządu Tadeusz Mazowiecki ogłosił, że Polska będzie ojczyzną Polaków, ale również znajdzie się w niej miejsce dla mniejszości. Na początku lat 90. XX wieku rozpoczęły się prace nad ustawą o mniejszościach narodowych i etnicznych. Ostatecznie została ona przyjęta w styczniu 2005 roku³.

Zapobieganie rasizmowi w Polsce i w Europie

Rasizm niesie za sobą brak tolerancji, deprawację, zakłócanie porządku publicznego oraz liczne akty dyskryminacji, dlatego wszelkie jego przejawy powinny być zwalczane.

W historii europejskiej mniejszości etniczne i wyznaniowe często stawały się przedmiotem prześladowań, konfliktów i wojen. Rozwój tech-

² A. Peck, *W poszukiwaniu tożsamości. Rasizm w amerykańskich koncepcjach religijnych*, Kraków 2007, s. 18.

³ Damian S., *Rasizm – historia XIX wiek*, Historion.pl, 8.07.2012, <http://historion.pl/rasizm-historia/> (dostęp: 9.09.2016).

nik komunikacji oraz gospodarcza globalizacja świata sprzyjają migracji. Polska stała się krajem narażonym na napływ sporej liczby imigrantów. W niektórych państwach masowe przemieszczanie się ludności powoduje natężenie istniejących już dysproporcji i powstanie nowych form rasizmu i nietolerancji. Jedną z pobudek pojawiania się dyskryminacji i przemocy jest stereotyp, że imigranci to osoby, które przebywają w danym kraju bezprawnie i żyją na koszt jego obywateli. Uważa się, że odpowiadają za wzrost przestępczości, przywożą choroby i zabierają pracę większości obywateli, co wpływa na obniżenie płac. Panujące w społeczeństwie obawy przed osobami przybywającymi z zewnątrz wykorzystują ugrupowania nacjonalistyczne⁴.

Do fundamentalnych aktów prawnych w kwestii rasizmu, które mają zagwarantować przestrzeganie norm konstytucyjnych oraz wykonanie zadań związanych z wdrożeniem do krajowego porządku prawnego dyrektyw Unii Europejskiej, należy zaliczyć Ustawę z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (tzw. ustawę antydyskryminacyjną)⁵. Ustawa ta nawiązuje do kwestii związanych z uchybieniami wobec zasad równego traktowania osób bez względu na płeć, rasę czy też pochodzenie. Ustosunkowano się w niej również do problemów religijnych, niepełnosprawności i orientacji seksualnej.

Zapisy antydyskryminacyjne zostały zawarte także w Konstytucji RP. Art. 32 ustawy zasadniczej stanowi: „Wszyscy są wobec prawa równi i wszyscy mają prawo do równego traktowania przez władze publiczne. Nikt nie może być dyskryminowany w życiu politycznym, społecznym lub gospodarczym z jakiejkolwiek przyczyny”⁶. Szczegółowe rozwinięcia powyższych zasad znajdują się w aktach niższego rzędu, np. Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym⁷ standaryzuje kwestie odnoszące się do ewolucji tożsamości kulturowej mniejszości oraz porusza kwestie konsolidacji obywatelskiej mniejszości narodowych oraz etnicznych. Stosownymi instytucjami w sprawach przeciwdziałania naruszeniom zasady równego traktowania

⁴ J. Herman, *Geniusz białego człowieka*, „Wirtualne Media Blog”, 17.07.2014, <http://blog.wirtualnemedial.pl/jan-herman/post/geniusz-bialego-czlowieka> (dostęp: 9.05.2019).

⁵ Dz. U. 2010 Nr 254, poz. 1700.

⁶ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483), art. 6.

⁷ Dz. U. 2005 Nr 17, poz. 141.

są Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnik Rządu do spraw Równego Traktowania⁸.

Niezależnym organem monitorującym przestrzeganie praw człowieka, wykwalifikowanym w kwestiach związanych z rasizmem i nietolerancją, jest Europejska Komisja przeciwko Rasizmowi i Nietolerancji (ECRI), ustanowiona przez Radę Europy. W ramach swojej aktywności ECRI prowadzi rejestrację zdarzeń rasistowskich w poszczególnych krajach, analizuje oraz kwerenduje sytuację w państwach członkowskich Rady Europy w zakresie rasizmu i nietolerancji, wyciąga wnioski, składa interpelacje, pozwalające na przeciwdziałanie problemom wynikającym z dyskryminacji. Monitorowanie poszczególnych krajów przez ECRI dotyczy w równym stopniu wszystkich państw zrzeszonych w ramach Rady Europy. Odbywa się ono w pięcioletnich cyklach, obejmuje 9–10 krajów rocznie⁹.

PROBLEM NIENAWIŚCI RASOWEJ W FUTBOLU

Rasizm w futbolu europejskim

Brak tolerancji dla odmienności staje się najważniejszym problemem współczesnej piłki nożnej. Coraz częściej widoczne są postawy świadczące o powszechności rasizmu w środowisku piłkarskim. Walka z wszelkimi przejawami tego zjawiska przybiera postać powszechnych i wzmożonych działań.

Pierwsze koncepcje rasistowskie biorą swój początek w drugiej połowie XIX wieku, co pokrywa się z powstaniem piłki nożnej jako globalnej gry zespołowej. Już w owych czasach widoczna była typowa segregacja rasowa, która stawiała w uprzywilejowanej sytuacji piłkarzy rasy białej. Głównymi prowodyrami podziałów między piłkarzami były nacje Europy Zachodniej.

Anglicy, którzy uznawani są za twórców gry w piłkę nożną, przyjmowali, iż jest ona zarezerwowana wyłącznie dla arystokratycznych warstw

⁸ M. Koss-Goryszewska, *Polska polityka antydyskryminacyjna wobec mniejszości narodowych, etnicznych i rasowych w świetle prawa Unii Europejskiej*, Instytut Spraw Publicznych, 2010, <https://www.isp.org.pl/pl/publikacje/polska-polityka-antydyskryminacyjna-wobec-mniejszosci-narodowych-etnicznych-i-rasowych-w-swietle-prawa-unii-europejskiej> (dostęp: 21.03.2016).

⁹ *European Commission against Racism and Intolerance (ECRI)*, Council of Europe, <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/> (dostęp: 9.06.2015).

społecznych, do których należeli jedynie najbogatsi obywatele, szlachetnie urodzeni. Przykładem haniebnego rasistowskiego zachowania, jakie miało miejsce w pierwszej połowie XX wieku, było zmuszenie jednego z najlepszych napastników świata tamtych lat, brazylijskiego piłkarza Artura Friedenreicha (1892–1969), do wypomadowania sobie twarzy pudrem ryżowym ze względu na kolor skóry, co ukazuje przedmiotowe traktowanie czarnoskórych piłkarzy¹⁰.

Pod koniec XIX wieku doszło do procesu demokratyzacji futbolu, kiedy to dzięki wprowadzeniu zawodowstwa (w 1885 roku) zmieniono również podejście do kwestii rasizmu. Amatorzy nie byli zatrudniani w klubach, musieli pracować. Niekiedy zarządy klubowe załatwiały nieprofesjonalnym piłkarzom możliwość angażu, przykładowo w fabrykach, jednak nie stawali się oni prawnymi zawodnikami klubu piłkarskiego. Zaczęto dostrzegać, że wśród ludzi biednych oraz czarnoskórych są utalentowani piłkarze mogący odnieść spory sukces sportowy i, co za tym idzie, mogący zarabiać w tej profesji spore sumy pieniędzy. Lata 20. XIX wieku przyniosły pewne zmiany w kontekście postrzegania piłki nożnej – przestano ją traktować jako grę elitarną, przeznaczoną wyłącznie dla wyższych sfer społeczeństwa. Zarówno rozwój społeczny, jak i rozwój gospodarczy oraz industrializacja państwa sprawiły, że znacznie więcej ludzi zaczęło grać w piłkę nożną. Powstawała nowoczesna infrastruktura piłkarska, sprzęt do gry stawał się coraz tańszy. Pozwalało to na zwiększenie szans tych osób, które do tej pory nie mogły dostąpić zaszczytu uczestnictwa w tej grze sportowej¹¹.

W dużych centrach miast, w pobliżu nowopowstałych fabryk tworzone wiele struktur, np. klubów sportowych, lokalnych stowarzyszeń, zrzeszających ludzi chcących uprawiać sport, w szczególności piłkę nożną. Należeli do nich głównie robotnicy czy też kolejarze, którzy aby urozmaicić sobie czas oraz doświadczyć czegoś nowego, starali się gromadzić w zorganizowane grupy, co przyczyniało się do demokratyzacji futbolu. Rzadziej zachodziły już sytuacje, kiedy to czarnoskóry zawodnik nie zostałby dopuszczony do gry w piłkę nożną. Zauważono, że tego typu aktywność fizyczna łączy ludzi, a wspólne działanie może przyczynić się do skutecz-

¹⁰ Ł. Gut, *Arystokratyczny futbol. Początki piłki nożnej w Brazylii*, „Ciekawostki Historyczne”, 30.07.2011, <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2011/07/30/arystokratyczny-futbol-poczatki-pilki-noznej-w-brazylia/> (dostęp: 10.05.2019).

¹¹ A. Harvey, *Football: The First Hundred Years: the Untold Story*, London 2005, s. 222.

nego przeciwdziałania wielu ówczesnym problemom, takim jak wielki kryzys gospodarczy z lat 1929–1933.

Wielu ludzi zaczęło traktować piłkę nożną już nie tylko jako czystą rozrywkę, ale przede wszystkim jako sposób na zarobienie pieniędzy. Stawało się to szansą na lepsze życie, w którym każdy ma okazję się rozwijać zarówno społecznie, jak i finansowo¹².

Anglia jest krajem, który historycznie ma najwięcej powiązań z działaniami na tle rasistowskim w piłce nożnej. Wynikało to głównie z charakteru tego mocarstwa kolonialnego, które swoim obszarem obejmowało terytoria wieloetniczne i wielokulturowe. Napięcia na tle rasowym wzrosły w Wielkiej Brytanii po II wojnie światowej, kiedy to imigranci zaczęli napływać z kolonii imperium brytyjskiego – zwłaszcza z Indii Zachodnich. Warto przytoczyć postaci trzech słynnych zawodników, którzy stali się ofiarami procederu prześladowań, spowodowanego czarnym kolorem skóry.

Pierwszy profesjonalny czarnoskóry piłkarz – Arthur Wharton – urodził się w 1865 roku w Jamestown, na terytorium obecnej Ghany, a dorastał w Accrze, która była stolicą ówczesnej kolonii brytyjskiej. Ojciec Arthura był w połowie Szkotem, natomiast matka pochodziła z grupy etnicznej zwanej Fante. Rodzina Whartona miała bardzo bliskie związki ze światem biznesu, dlatego też uznawano ją za dość wpływową, mogącą poprzez swoje kontakty ułatwić synowi zdobycie wykształcenia. Arthur miał zostać nauczycielem, podobnie jak jego ojciec, lub misjonarzem. W tym celu udał się do Londynu. Oprócz pobierania nauk teologicznych Wharton zaczął przejawiać pasję do sportu – w szczególności do krykieta, który był niezwykle popularny wśród brytyjskich kolonistów. Jednak to piłka nożna stała się grą sportową, która wpłynęła na jego dalsze życie.

Arthur Wharton w 1896 roku występował w lidze Lancashire jako grający menadżer. Dzięki temu stał się pierwszym czarnoskórym trenerem w historii piłki. Kolejne lata spędził w Ashton North End, Stalybridge oraz Stockport Country. Karierę piłkarską zakończył w 1902 roku. W prasie był nieustannie obrażany i poniżany ze względu na kolor skóry, jednak swoją charyzmą i ekscentrycznością na boisku, jak i poza nim dał innym przykład, jak można radzić sobie z tego typu formami dyskryminacji. Jego wszechstronność i inteligencja wpłynęły pozytywnie na pozostałe grupy

---

¹² P. Klama, *Rasizm w futbolu*, RetroFutbol.pl, 19.12.2015, <https://rfbl.pl/rasizm-w-futbolu/> (dostęp: 20.02.2016).

ciemnoskórych sportowców, którzy coraz mocniej oddziaływali na środowisko piłkarskie¹³.

Liczba niebiałych obywateli w Anglii wzrosła z zaledwie kilku tysięcy w 1945 roku do około 1,45 mln w 1970 roku¹⁴. Raptem dwa lata wcześniej, w 1968 roku, konserwatywny polityk Enoch Powell ostrzegął o „rzekach krwi” z powodu rosnącej imigracji¹⁵, jednak nie zraziło to klubów piłkarskich do częstszego zatrudniania piłkarzy o czarnym kolorze skóry. Dla przykładu w roku 1968 pochodzący z Bermudów zawodnik Clyde Best przybył grać dla londyńskiego klubu West Ham United. Był to piłkarz, który dobitnie odczuł na boisku rasistowskie zachowania względem siebie. Podczas jednego z meczów ligowych został obrzucony bananami, musiał też słuchać niemiłych przyśpiewek kibicowskich porównujących go do małpy. Best mawiał: „Najważniejszą rzeczą do zapamiętania jest to, że piłki nożnej nie obchodzi, jaki masz kolor skóry”¹⁶.

Kolejnym doświadczonym w podobny sposób piłkarzem był Viv Anderson, który jako pierwszy czarnoskóry zawodnik reprezentował Anglię w meczu międzynarodowym. Miało to miejsce w dniu 27 listopada 1978 roku w meczu przeciwko Czechosłowacji. Odegrał on przełomową rolę w rozwoju sportowym czarnoskórych piłkarzy i osiągnął wiele jako zawodnik. Udowodnił, że czarnoskóry piłkarz może z dumą bronić reprezentacyjnych barw i grać na chwałę swojego kraju. Stał się wzorem dla przyszłych pokoleń piłkarzy, którzy starali się podążać jego drogą¹⁷.

Współczesne formy praktyk rasistowskich w europejskiej piłce nożnej

Na kontynencie europejskim ugruntowany stał się pogląd, że rasa czarna jest opóźniona względem rasy białej i niedojrzała w sferze cywilizacyjnej, podkreśla się również wszelkie jej zróżnicowania o charakterze etnicz-

¹³ J. Reid, *Pioneer Arthur Wharton honoured at St. George's Park*, „TheFA”, 16.10.2014, <http://www.thefa.com/news/2014/oct/16/arthur-wharton-statue-unveiled-at-st-georges-park> (dostęp: 9.05.2019).

¹⁴ G. Morley, *Racism in football: 'It's not black and white'*, „CNN International”, 23.02.2012, <https://edition.cnn.com/2012/02/23/sport/football/football-racism-england/index.html> (dostęp: 23.09.2016).

¹⁵ Enoch Powell: *Ulicami popłyną rzeki krwi*. „Musimy być szaleni jako naród, aby pozwałać na napływ tysięcy imigrantów”, 27.11.2017, <https://dzienniknarodowy.pl/enoch-powell-ulicami-poplyna-rzeki/> (dostęp: 9.05.2019).

¹⁶ Za: A. Adams, *We Love Football: Best Football Quotes On Earth*, Norderstedt 2014, s. 24.

¹⁷ V. Anderson, L. Guest, *First Among Unequals: The Autobiography. VIV Anderson with Lynton Guest*, London 2010, s. 305.

nym, narodowym czy też religijnym. Dlatego też mówiąc o współczesnych praktykach rasistowskich, nie można zapominać o takich zjawiskach jak ksenofobia i antysemityzm. Ksenofobia wywodzi się od starogreckiego *kse-nós* – ‘obcy’ i *phóbos* – ‘strach’, oznacza „strach przed obcymi”¹⁸. Ksenofobia oraz rasizm podkreślają niechęć do inności, oba pojęcia są komplementarne, a jako zjawiska społeczne niemal zawsze występują razem, wzajemnie z siebie wynikają¹⁹. Antysemityzm natomiast to pojęcie, które określa wszelkie typy poglądów i zachowań demonstrujących negatywny stosunek do Żydów, wynikający z uprzedzeń natury religijnej, kulturowej, ekonomicznej, politycznej i etnicznej²⁰.

Na arenach piłkarskich najczęściej możemy doświadczać przykładów nietolerancji wśród kibiców. Jednak nierzadko sami główni uczestnicy widowisk futbolowych, piłkarze, dopuszczają się aktów rasistowskich. Rasizm nigdy nie był ideologią jednolitą. W dzisiejszych czasach rasizm ujawnia się na wielu podłożach, m.in. politycznym, religijnym czy też jako przejaw fanatyzmu kibicowskiego.

Polityka bardzo często staje się pretekstem do licznych prowokacji boiskowych czy też pozastadionowych. Przykładem, który pokazuje, jak olbrzymią rolę odgrywa ona w kontekście rasistowskich zachowań, jest sytuacja związana z rosyjskim piłkarzem pochodzenia nigeryjskiego Peterem Odemwingie. Zawodnik urodził się w 1981 roku w Taszkencie, mieście leżącym wówczas w Związku Radzieckim. Jego ojciec z pochodzenia był Nigeryjczykiem. Odemwingie wychowywał się i doskonalił swe umiejętności piłkarskie w ZSRR. Przeszedł przez wszystkie możliwe szczeble szkolenia w zakresie gry w piłkę nożną, co zaowocowało dostaniem się do pierwszej drużyny Lokomotivu Moskwa, grającego w rosyjskiej ekstraklasie. To w tym klubie Odemwingie wypromował swoje nazwisko, osiągając wiele sukcesów. W 2010 roku postanowił zabrać głos w sprawie Mistrzostw Świata w 2018 roku. Opowiedział się za odebraniem turnieju Rosjanom ze względu na konflikt na Ukrainie oraz z uwagi na działania zbrojne prowadzone przez Federację Rosyjską. Spotkał się wtedy z falą agresji ze strony

---

¹⁸ E. Piskorek, *Ksenofobia. Czy da się wyleczyć lęk przed „obcym”?*, Medonet.pl, 6.04.2018, <http://www.medonet.pl/zdrowie,ksenofobia--czy-da-sie-wyleczyc-lek-przed-obcym-,artykul,1724966.html> (dostęp: 10.05.2019)..

¹⁹ M. Skocz, *Rasizm i ksenofobia*, [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, A. Florczak, A. Lisowska (red.), Wrocław 2014, s. 323.

²⁰ Ł. Opozda, *Antysemityzm – kluczowe zagadnienia. Pakiet edukacyjny*, Kraków 2009, s. 3.

kibiców futbolu w Rosji, w tym klubu, w którym występował. Nie mogąc dłużej znosić nienawiści ze strony fanów, postanowił opuścić szeregi Lokomotivu. Kibice w niewybredny sposób pożegnali swojego niedawnego ulubieńca – pojawili się na stadionie z transparentami ukazującymi piłkarza siedzącego na drzewie i jedzącego banana. Używając wielu haniebnych określeń napisali również, że dziękują angielskiemu klubowi za kupno tego zawodnika. Piłkarz odniósł się do tych wydarzeń następująco: „Nie mam wątpliwości, o co im chodziło. Pokazali po prostu jeden z rosyjskich zwyczajów (...). Nie wyobrażam sobie natomiast, żeby Rosja mogła otrzymać prawo do organizacji mistrzostw świata w 2018 roku, o które się ubiega (...) Uważam Rosję za mój drugi kraj, ale nie mogę być obojętny wobec tego wszystkiego”²¹.

Religia jako forma naturalnego funkcjonowania systemu kulturowego staje się kolejnym czynnikiem motywującym działania kibiców, rasizm zaś nie musi być utożsamiany wyłącznie z grupami kibicowskimi. Klubowi dygnitarze to grupa, która również nierzadko daje wyraz swej pogardy wobec osób innej rasy. Do tego typu działaczy należy zaliczyć George’a Becaliego. Sprawuje on dyktatorską władzę w klubie Steaua Bukareszt, nie zważając na decyzje trenerów czy też doradców klubowych. Wydaje rozporządzenia, w których nakazuje wyrzucenie z zespołu zawodników o odmiennej wierze niż chrześcijańska. Ponadto nie wyobraża sobie, by w jego klubie mieli występować zawodnicy o orientacji homoseksualnej. Jego ekscentryczność stanowi nie lada wyzwanie dla funkcjonowania samego klubu, ale również dla całej społeczności piłkarskiej, która musi umiejętnie reagować na prowokatorską formę prowadzenia klubu sportowego.

Zdarza się, że sami zawodnicy dopuszczają się podczas spotkań piłkarskich rasistowskich zachowań. Tego typu zdarzenie miało miejsce 28 grudnia 2013 roku, kiedy zawodnik klubu West Bromwich Albion Nicolas Anelka po strzeleniu gola dotknął dłonią przeciwnego ramienia, co odebrano jako nazistowski i antysemitowski gest *quenelle*, uznawany za odwrócony faszystowski gest *Sieg Heil*. Federacja angielska nałożyła karę na zawodnika w postaci zawieszenia na pięć meczów oraz grzywny 80 tys. funtów²².

²¹ P. Langier, *Rasizm – patologia dzisiejszego futbolu*, „Sport Onet”, 19.09.2010, <https://sport.onet.pl/pilka-nozna/rasizm-patologia-dzisiejszego-futbolu/ks23b> (dostęp: 9.04.2016).

²² *Niesamowity zjazd Nicolasa Anelki. Francuz odnalazł się w Indiach*, „Eurosport – TVN24”, 27.04.2014, <https://eurosport.tvn24.pl/pilka-nozna,105/>

Społeczność żydowska jest jednak nie tylko ofiarą antysemitycznych zachowań, ale również stroną manifestującą rasistowskie poglądy. W 2013 roku kibice klubu piłkarskiego Beitar Jerozolima nie mogli pogodzić się z faktem, że w ich drużynie znajduje się dwóch muzułmanów. Ultraprawicowi fani ogłosili, iż ich ukochany klub musi pozostać „na zawsze czysty”. Podczas meczu przy każdym dotknięciu piłki przez zawodnika muzułmańskiego z trybun słyszalne były przeraźliwe gwizdy. Kwintesencją nienawiści prezentowanej przez izraelskich fanów było podpalenie klubowych pomieszczeń, zniszczenie trofeów oraz magazynów ze strojami piłkarskimi. Pomimo sprzeciwu ze stron grup walczących o prawa człowieka czy też stowarzyszeń muzułmańskich największa europejska organizacja futbolowa nie zrezygnowała z organizowania w Izraelu Młodzieżowych Mistrzostw Europy (U-21), które odbyły się w dniach 5–18 czerwca 2013 roku²³.

Inicjatywą, która podburzyła kibiców w Polsce, a wiązała się ściśle z kwestią muzułmańską, była akcja pomocy imigrantom. Polegała na przekazaniu 1 euro od ceny biletu zakupionego na mecz Ligi Mistrzów lub Ligi Europy na rzecz osób uciekających przed wojną. Spotkało się to z olbrzymim sprzeciwem grup kibicowskich, w szczególności tych związanych z Lechem Poznań, które nie ukrywają swojej niechęci do islamskich uchodźców. W oficjalnym oświadczeniu klub jako członek European Club Association (ECA) zgodził się na uczestnictwo w tej akcji, jednakże uznał, iż został zmuszony do wzięcia udziału w tym przedsięwzięciu, co koliduje z demokratycznym charakterem związku. Wielu kibiców zrezygnowało z kupna biletu na mecz Lecha Poznań z Belenenses, który odbył się 17 września 2015 roku.²⁴

W momencie zaistnienia konkretnej sytuacji politycznej czy też ekonomicznej, która staje się w dość wyraźny sposób nagłośniona przez media, cała społeczność kibicowska, w szczególności ta ściśle powiązana z chuliganą, organizuje inicjatywy mające na celu wskrzeszenie nietolerancji.

---

niesamowity-zjazd-nicolasa-anelki-francuz-odnalazl-sie-w-indiach,482268.html (dostęp: 10.05.2019).

²³ M. Nowak, *Rasizm izraelskich kibiców. Nienawiść opanowała stadiony*, PolskieRadio.pl, 7.03.2013, <https://www.polskieradio24.pl/43/265/Artykul/797222,Rasizm-izraelskich-kibicow-Nienawisc-opanowala-stadiony> (dostęp: 20.04.2016).

²⁴ *Ruszyła sprzedaż biletów na mecz Ligi Europy Lech – Belenenses*, „Gol24”, 10.09.2015, <https://gol24.pl/ruszyła-sprzedaz-biletow-na-mecz-ligi-europy-lechbelenenses/ar/9510550> (dostęp: 10.05.2019).

Nie ulega wątpliwości, iż sport poprzez swój wymiar globalny jest silnie powiązany z takimi dziedzinami życia jak polityka i ekonomia. Piłka nożna natomiast ze względu na swą popularność, widowiskowość i masowość jest idealną przestrzenią do wyrażania swych opinii i odczuć odwołujących się do bieżących wydarzeń politycznych, kulturalnych, społecznych, jak i tych ze świata szeroko pojętej gospodarki. Kibice, wykorzystując powszechność dyscypliny sportu, jaką jest futbol, starają się tworzyć swój wizerunek jako podmiotu stosunków polityczno-społecznych i stają się społecznością, o której głosy i przychylność zabiegają ludzie władzy. Piłka nożna od początku funkcjonowania struktur kibicowskich była idealnym miejscem do wyrażania przez nich swych poglądów politycznych. Należy zaznaczyć, iż przejawy ich eksponowania przybierały i nadal przybierają formę ruchów skrajnie prawicowych, nacjonalistycznych lub też skrajnie lewicowych. Grupy prawicowe opierają się na faszystowskich dogmatach i przekonaniach o wyższości własnej rasy i narodu względem pozostałych. Grupy lewicowe natomiast odnoszą się do komunistycznych, socjalistycznych poglądów, stanowią jednak mniejszość w porównaniu z grupami ultrapravicowymi. Zarówno prawicowcy, jak i lewicowcy mają rasistowskie poglądy, które stanowią główne *credo* ich funkcjonowania oraz dają okazję do agresywnych zachowań.

Aby zobrazować usposobienie i styl działania rasistów w środowisku piłkarskim, należy wskazać kibiców, którzy zasłynęli kontrowersyjną, pełną nienawiści i nietolerancji aktywnością. Jedną z najbardziej rasistowskich grup kibicowskich jest zbiorowość związana z włoskim klubem AS Livorno. Miasto oraz klub od wielu lat kojarzone są z lewicowymi poglądami. Oprawy kibicowskie to typowa manifestacja poglądów: wszechobecny sierp i młot, śpiewanie międzynarodówki, celebrowanie radości ze zdobytego gola poprzez zaciśniętą pięść. Przeciwwagę dla poczynań kibiców z tokańskiego miasta stanowi grupa sympatyków drużyny Lazio Rzym. We Włoszech nadal widoczne są silne odwołania do polityki Benito Mussoliniego, do dziś uznawanego w środowisku kibiców tego klubu za bohatera i ojca narodu, który swoimi działaniami wyniósł naród włoski na piedestał europejskiej myśli politycznej. Flagi ze swastyką, krzyże celtyckie, oprawy nawiązujące do poglądów Mussoliniego i okrzyki faszystowskie to nieodzowne elementy podczas meczów Lazio. Jeden z zawodników rzymskiego klubu, który stał się niejako symbolem współczesnego wyznawcy filozofii faszystowskiej, Paolo Di Canio, wypowiedział się w ten

sposób: „Co bym zrobił, gdyby ktoś nazwał mnie komunistą? Podałbym go do sądu za zniesławienie”²⁵.

W innych krajach Europy również można zaobserwować rasistowską działalność kibiców, np. we Francji. Konflikt pomiędzy Paryżem a największym miastem południowej części kraju – Marsylią – przybiera bardzo często formę rasistowskich rozgrywek pomiędzy społecznościami, które różnią się m.in. pod względem materialnym, etnicznym czy też mają odmienne poglądy polityczne. Miasto leżące nad Lazurowym Wybrzeżem postrzegane jest jako miejsce będące olbrzymim skupiskiem muzułmanów. Działa tam prężna grupa skrajnie lewicowych sympatyków klubu Olympique de Marseille. Jednym z największych wrogów marsylczyków jest zespół Paris Saint-Germain. Ma to głównie podłoże polityczne (południe – lewica, centrum – prawica). Antagonizmy prowokują do działań ksenofobicznych. Dochodzi do wzajemnych wyzwisk i ubliżania oraz dyskryminacji na tle kulturowo-religijnym²⁶.

Odnosząc się do współczesnego kryzysu imigranckiego, nie sposób pominąć odwołań do sytuacji panującej w Republice Federalnej Niemiec, w której napływ imigrantów z każdym rokiem rośnie. Miastem, które staje się miejscem konfliktów pomiędzy społecznością rdzenną a napływową jest np. perła północy – Hamburg. W tym portowym mieście niedaleko ujścia Łaby do Morza Północnego doszło do dość wyraźnego podziału wśród wspólnoty kibicowskiej. Wyrazem tego rozłamu jest opór kibiców klubu St. Pauli przeciwko prawicowym poglądom lokalnych rywali z HSV. Sympatycy St. Pauli zrzeszyli się pod symbolem anarchizmu – flagą piracką. Są przeciwnikami rasizmu oraz dyskryminacji seksualnej. Zatargi pomiędzy obydwojema klubami nabierają obecnie na znaczeniu w wyniku rodzącej się islamofobii w krajach zachodniej Europy.

Mając na uwadze powyższe przykłady, należy jednak pamiętać, że nie powinno się nadużywać słowa „rasizm”, gdyż nie każde nietolerancyjne zachowanie można określić tym mianem. Należy umiejętnie analizować bieżącą sytuację społeczno-polityczną i uwarunkowania europejskiej polityki, aby móc dojść do rzetelnych refleksji związanych z krytyką i inter-

---

²⁵ Za: *Mussolini i Che Guevara – czyli polityka na włoskich stadionach*, CzasFutbolu.pl, <http://www.czasfutbolu.pl/mussolini-i-che-guevara-czyli-polityka-na-wloskich-stadionach/> (dostęp: 9.05.2019).

²⁶ G. Zimny, *Historia rywalizacji: Olympique Marsylia vs PSG*, RetroFutbol.pl, 26.10.2018, <https://rflb.pl/historia-rywalizacji-olympique-marsylia-vs-psg/> (dostęp: 9.05.2019).

pretacją wydarzeń toczących się w Europie, rzutujących na pojmowanie rasizmu jako formy konfliktów społecznych²⁷.

AKCJE I RUCHY SPOŁECZNE PRZECIWSZTAWIĄCE SIĘ RASIZMOWI

Rasizm jest tematem, który nadal poruszany jest w marginalnym stopniu na forum publicznym. Funkcjonowanie silnie rozwiniętych organizacji działających na rzecz walki z rasizmem jest niezbędne, aby móc skutecznie przeciwdziałać temu problemowi, ale również, by edukować i nieustannie nagłaśniać rasistowskie poczynania, które często są bagatelizowane. Niewymierną rolę w propagowaniu tolerancji podczas widowisk piłkarskich odgrywają kampanie oraz akcje społeczne, które są bardzo dobrym i skutecznym sposobem na zwrócenie uwagi opinii publicznej na zjawisko rasizmu i uświadamiają ludziom, że jest to istotny problem współczesnego futbolu. Ważne jest odpowiednie nagłaśnianie tego tematu, m.in. poprzez współpracę z mediami, federacjami sportowymi, rządami i organizacjami międzynarodowymi. Kampanie społeczne, dzięki wykorzystywaniu metod socjotechnicznych, komunikatów zarówno werbalnych, jak i pozawerbalnych, skłaniają do przemyśleń związanych z ksenofobią. Takie akcje nie miałyby globalnego wymiaru, gdyby nie udział znanych osób, które swoim autorytetem promują inicjatywy mogące powstrzymać falę rasizmu. Przykładem kampanii, która promuje tolerancję w świecie sportu jest projekt pod nazwą „No to Racism”, w której biorą udział najbardziej rozpoznawalni piłkarze globu – Cristiano Ronaldo i Leo Messi.

Szereg zintegrowanych działań organizacji antyrasistowskich ukierunkowanych jest na jasno postawione cele, jakimi są:

- uodpornienie społeczności sportowej na ideologię nienawiści rasowej i narodowościowej oraz dyskryminację,
- uwolnienie stadionów od faszystowskich i rasistowskich symboli na flagach i transparentach,
- wyeliminowanie ze sportowych trybun nazistowskich przyśpiewek, okrzyków i haseł,
- upowszechnienie mody na pozytywne kibicowanie²⁸.

²⁷ M. Trela, *Dlaczego FC St. Pauli jest kultowe*, „Z nogą w głowie – Michał Trela”, 22.04.2015, <https://www.michaltrela.pl/dlaczego-fc-st-pauli-jest-kultowe> (dostęp: 9.09.2015).

²⁸ *NIE dla rasizmu na polskich stadionach!*, „Arka Gdynia – Strona Oficjalna”, 21.10.2010, <http://www.arka.gdynia.pl/news,6122-nie-dla-rasizmu-na-polskich-stadionach.html> (dostęp: 10.05.2019).

Football Against Racism in Europe (FARE)

Kluczową rolę w budowaniu kultury kibicowskiej w Europie odgrywa jedna z największych sieci organizacji pozarządowych – Football Against Racism in Europe (FARE). Została ona utworzona w 1999 roku z inicjatywy kibiców piłkarskich i zrzesza międzynarodowych partnerów, m.in. kibiców, zawodników, kluby, federacje piłkarskie, stowarzyszenia czy nawet miejscowe społeczności. W ramach FARE działa wiele projektów na rzecz walki z dyskryminacją. Wśród nich wymienić należy inicjatywę o nazwie „Wykopmy Rasizm ze Stadionów”. Prowadzona jest ona przez organizację „Nigdy Więcej” działającą w Polsce, która współpracuje na wielu płaszczyznach z FARE oraz UNITED for Intercultural Action²⁹. Motywem przewodnim kampanii jest propagowanie postaw antyrasistowskich oraz zwalczanie rasizmu na trybunach piłkarskich. Na wyżej wymienione działania składa się: permanentne monitorowanie sytuacji wśród społeczności kibicowskiej poprzez wykrywanie kontrowersyjnych i radykalnych form prowadzenia dopingiu oraz ścisła współpraca z krajowymi związkami piłki nożnej, mogąca ułatwić podniesienie świadomości społecznej w odniesieniu do problemu rasizmu. Istotne w kampanii „Nigdy Więcej” jest również promowanie piłki nożnej jako dziedziny życia mogącej skutecznie przełamywać wszelkie bariery i ułatwiać tym samym komunikację oraz dialog pomiędzy ludźmi. Sport ma się stać otwarty dla wszystkich chcących zgodnie z duchem *fair play* uczestniczyć w widowiskach o charakterze masowym. Stowarzyszenie „Nigdy Więcej” bierze czynny udział w wielu warsztatach i publicznych dyskusjach organizowanych w ramach imprez niepowiązanych swą tematyką ze sportem, np. podczas Przystanku Woodstock, w czasie którego aranżowane są turnieje piłkarskie dla uczestników festiwalu oraz odbywa się szereg wykładów i dyskusji mogących przybliżyć charakter działalności organizacji antyrasistowskich, a także nakreślić współczesne formy takich działań³⁰.

FARE od 1999 roku organizuje tzw. Tydzień Akcji FARE. Jest to kampania, której celem jest konsolidacja wszelkich europejskich środowisk piłkarskich w walce przeciwko rasizmowi. Najistotniejsza dla prowadzą-

²⁹ UNITED for Intercultural Action – organizacja powstała w 1992 roku z siedzibą w Amsterdamie, działa przeciwko nacjonalizmowi, rasizmowi, faszyzmowi oraz wspiera migrantów i uchodźców.

³⁰ *Przystanek Woodstock – Wielki Festiwal Przeciwko Rasizmowi!*, Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”, 4.08.2013, <http://www.nigdywiecej.org/komunikaty/komunikaty/109-rok-2013/2814-przystanek-woodstock-wielki-festiwal-przeciwko-rasizmowi> (dostęp: 10.05.2019).

ych tę akcję jest możliwość wsparcia, również finansowego, inicjatyw lokalnych, które nie mogą liczyć na szeroki rozgłos. Podczas Tygodni Akcji FARE oprócz działań profesjonalnych klubów i lig europejskich, takich jak Liga Mistrzów UEFA czy Liga Europy UEFA, kibice, przedstawiciele mniejszości narodowych i etnicznych oraz amatorskie kluby piłkarskie mogą wspólnie działać na rzecz jedności w walce z problemem rasizmu. Grupy fanów lub organizacje społeczne mogą zaangażować się w takie działania jak:

- tworzenie choreografii wykonywanej przez kibiców na stadionie;
- upowszechnianie podczas meczu materiałów przeciwdziałających dyskryminacji;
- przygotowanie procedur edukacyjnych dla kibiców w szkołach;
- praca nad wspólnym projektem z mniejszościami w swoim regionie;
- zaangażowanie graczy (lub byłych zawodników) do przekazania myśli przewodnich imprezy;
- przygotowanie wystawy zachwalającej różnorodność kibiców oraz obecność graczy ciemnoskórych i wywodzących się z mniejszości etnicznych w lokalnym klubie;
- zaaranżowanie spotkania dla fanów ze wszelkich środowisk kulturowych lub religijnych;
- zaproszenie na mecz grup „niedoreprezentowanych” wśród kibiców³¹.

FARE wspomaga finansowo projekty podmiotów, które działają na podobnych do niego zasadach. Jest też otwarte na wszelkie propozycje odnośnie do tworzenia coraz to nowszych i bardziej innowacyjnych akcji społecznych, które mogłyby na bieżąco informować o skali rasizmu i nowych skutecznych formach przeciwdziałania mu³².

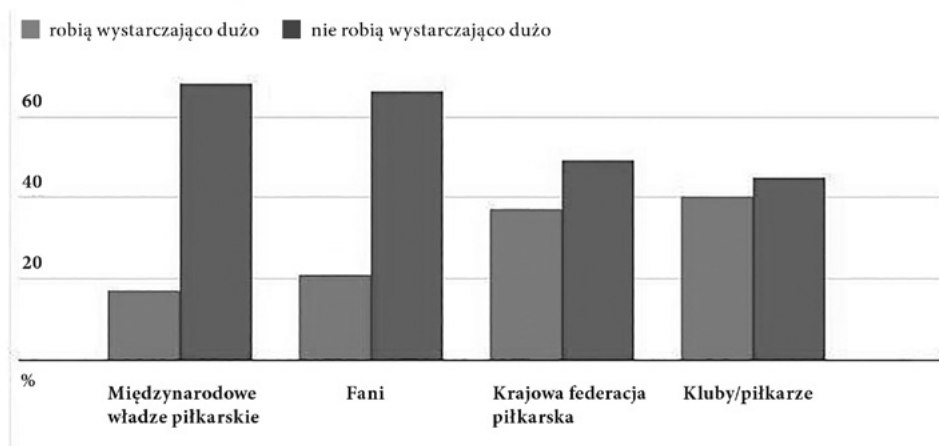
Jednak nie wszyscy kibice piłkarscy dostrzegają pozytywne zmiany wiążące się z działalnością na rzecz walki z rasizmem. Świadczy o tym badanie przeprowadzone przez firmę YouGov w Wielkiej Brytanii w 2013 roku, w którym wzięła udział grupa 774 angielskich fanów. Pytanie brzmiało: „Czy uważasz, że poniższe podmioty robią wystarczająco dużo

³¹ *Jesteśmy kibicami futbolu – Tydzień Akcji Futbol Przeciwko Rasizmowi w Europie 2011 (12–25.10.2011)*, Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”, 12.09.2011, <http://www.nigdywiecej.org/komunikaty/komunikaty/107-rok-2011/2773-jestesmy-kibicami-futbolu-tydzien-akcji-futbol-przeciwko-rasizmowi-w-europie-2011-12-25-10-2011> (dostęp: 12.03.2016).

³² Iel, *Dani Alves: walcząc z rasizmem potrzeba humoru*, 28.04.2014, <http://www.sport.tvp.pl/14983039/dani-alves-walczac-z-rasizmem-potrzeba-humoru> (dostęp: 10.05.2019).

w celu zwalczania rasizmu w piłce nożnej?”. Wyniki badania przedstawia wykres 1.

WYKRES 1. OPINIE ANGIELSKICH FANÓW DOTYCZĄCE PODMIOTÓW ŚRODOWISKA PIŁKARSKIEGO WZGLĘDEM ICH ZAANGAŻOWANIA W WALKĘ Z RASIZMEM, W ŚWIETLE BADAŃ AGENCJI YOUGOV W 2013 ROKU (W PROC.)

Źródło: opracowanie własne na podstawie L. Chambers, *Racism in football exists – but do fans think it’s a problem?*, YouGov, 16.09.2013, <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2013/09/16/racism-european-football> (dostęp: 16.09.2013).

Angielscy kibice wskazali kluby oraz zawodników jako te podmioty, które robią najwięcej dla zwalczania rasizmu (opowiedziało się za tym 40% respondentów). Z kolei za grupę, która wykazuje najslabszą aktywność w tej kwestii, uznano międzynarodowe władze piłkarskie (17% odpowiedzi), takie jak FIFA i UEFA.

Jak pokazują przedstawione badania, miłośnicy europejskiego futbolu nadal dostrzegają wyraźne problemy związane z brakiem wystarczającego zaangażowania działaczy sportowych oraz międzynarodowych struktur piłkarskich w walkę przeciwko rasizmowi³³.

³³ L. Chambers, *Racism in football exists – but do fans think it’s a problem?*, YouGov, 16.09.2013, <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2013/09/16/racism-european-football> (dostęp: 12.09.2016).

RASIZM W KONTEKŚCIE SPOŁECZNO-POLITYCZNYCH WYZWAŃ EUROPY

Nacjonalizm futbolowy

Nacjonalizm futbolowy stanowi kategorię poglądów, która w żaden sposób nie wpisuje się w jedynie negatywny obraz ideologii narodowej jako światopoglądu dyskryminującego wszelką odmienność. Współcześnie powstaje dużo wielokulturowych drużyn narodowych, jak i klubów, jednakże mają miejsce sytuacje, kiedy dochodzi do zerwania z koncepcją poliwalencji, jako zjawiska przenikania różnych kultur. Przykładem są ekscesy, jakie mają miejsce podczas spotkań reprezentacji Francji. Występuje w niej wielu zawodników z Afryki Północnej. Podczas celebracji hymnów narodowych, poprzedzającej spotkania reprezentacji, wielu kibiców pochodzących z krajów Maghrebu³⁴ zakłóca melodię *Marsylianki*, wyrażając tym samym sprzeciw wobec kolonialnej historii Francji. Niemniej jednak należy stwierdzić, iż obecnie są to jedynie incydentalne wydarzenia. Nacjonalizm występuje coraz częściej jako czynnik pozytywnie wpływający na środowisko piłkarskie, eliminujący podziały. Wynika to z faktu, iż futbolowy nacjonalizm wspiera koncepcję narodu obywatelskiego, gdyż w drużynach narodowych grają już nie tylko rodowici mieszkańcy danych państw.

Istotnym aspektem wpływającym na wizerunek futbolu jako dyscypliny ograniczającej rasistowskie zajścia są mundiale organizowane przez Międzynarodową Federację Piłki Nożnej (FIFA). Za sprawą globalnego zasięgu imprezy, promuje ona futbol jako dziedzinę życia mającą unifikacyjny charakter, pozwala również na zaakcentowanie lokalnej specyfiki działań piłkarskich.

Turnieje organizowane przez FIFA lub UEFA dają sposobność na łączenie wielu kultur, promowanie pokoju i przyjaźni pomiędzy narodami. Przykładami tego typu zawodów mogą być turnieje EURO 2012 w Polsce i na Ukrainie oraz Mistrzostwa Świata w Piłce Nożnej w 2002 roku w Korei Południowej i Japonii. Wybór organizatorów tych rozgrywek był sygnałem, że państwa pomimo antagonizmów na poziomie polityczno-społecznym poprzez futbol wspierają idee poszanowania ludzkiej godności³⁵.

³⁴ Maghreb – termin odnoszący się do rejonów Afryki Północnej. Stosowany jest on przez ludność arabską.

³⁵ P. Małczyński, *Globalna gra – lokalne idee. Tożsamość etniczna w międzynarodowym futbolu*, „Palimpsest. Czasopismo Socjologiczne”, grudzień 2012, nr 2, s. 44.

Współczesne kluby piłkarskie stają się niejako globalnymi firmami, które nie oparły się kosmopolityzmowi. Niezależnie od tego, czy związane są one z konkretnymi miastami czy dzielnicami, otwierają się na kontakty z zewnątrz. Sukces sportowy oraz finansowy uzależniony jest od współpracy z podmiotami, które nie są w żaden sposób związane z terytorium, na którym działa klub. Powszechną praktyką jest to, iż wiele europejskich klubów ligowych posiada w swoich szeregach cudzoziemców, zarówno piłkarzy, jak i działaczy, członków sztabu medycznego czy trenerskiego itp. Dla klubu istotne jest zatrudnienie wykwalifikowanych pracowników, ich pochodzenie nie ma znaczenia. Stawiani są oni na równi, bez głębszych ideologicznych podziałów, które mogłyby zaburzyć funkcjonowanie wspólnoty, jaką jest klub. Wokół klubu tworzy się tym samym pewną wartość, dobro, które łączy, nie dzieli, Wokół klubu tworzy się tym samym pewną wartość, buduje się wspólnotę, co przynosi motywację do pracy oraz do manifestowania swojego oddania drużynie i przywiązania do niej³⁶.

Zespół piłkarski obecnie to nie tylko piłkarze, trenerzy, stadion czy też herb i emblematy. Współcześnie modne jest hasło „więcej niż klub”. Jest ono w szczególności promowane przez klub piłkarski FC Barcelona. Bardzo ważne dla współczesnego funkcjonowania Dumy Katalonii jest współlistnienie jej „katalońskości” jako tożsamości etnicznej z globalnym charakterem funkcjonowania klubu. Dzisiejszy skład Barcelony charakteryzuje się wieloetnicznością a piłkarze z zagranicy akceptują silne związki klubu z regionem, który reprezentuje.

Problemem we współczesnym futbolu jest kwestia imigrantów. Ksenofobicznie nastawieni kibice niechętnie godzą się na to, by sąsiednie krzeselko zajął ktoś „obcy”. Na korzyści z posiadania przez kluby fanów wśród wykluczonych środowisk imigranckich zwróciły uwagę piłkarskie kampanie antyrasistowskie. Wspólne kibicowanie prowadzi do ich integracji z resztą społeczeństwa, a jednocześnie stanowi możliwość zwiększenia klubowego budżetu. W myśl hasła „nowy kibic to kolejna sprzedana koszulka” rasizm jest nieopłacalny. Ponadto wzywające do nienawiści rasowej hasła sprowadzają na klub kary finansowe. Wyrugowanie ze stadionów objawów ksenofobii i zastąpienie ich kampanią promocyjną wśród

---

³⁶ B. Iwan, *Nowe trendy w marketingu sportowym*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2010, nr 3 (52), s. 353–367.

środowisk imigranckich może doprowadzić do zyskania dla klubu nowych sympatyków³⁷.

W czasie międzynarodowych turniejów piłkarskich możemy zaobserwować również tzw. nacjonalizm piknikowy. Przybiera on formę grupowych zabaw, pewnego rodzaju spektaklu teatralnego. Poprzez wspólny śpiew oraz wykorzystywanie emblematów narodowych czy klubowych kibice mogą emocjonować się wydarzeniami boiskowymi. Jest to okazja do wspólnego świętowania oraz pokazania, iż zbytnia demonizacja nacjonalizmu futbolowego jest czysto medialną formą szukania sensacji³⁸.

Z jednej strony nacjonalizm wpływa na odradzanie się historycznych antagonizmów, z drugiej zaś obserwujemy współcześnie wiele reprezentacji, np. kadrę Niemiec, w których grają nie tylko zawodnicy od pokoleń związani z danym krajem, lecz także np. imigranci, ludzie pochodzący z odległych państw, w tym pozaeuropejskich.

To również ludzie pochodzący z odległych państw, w szczególności pozaeuropejskich³⁹. Procesy globalizacyjne oraz idee ponadpaństwowości, które nabierają na swej intensywności, sprawiają, iż nacjonalizm w piłce nożnej staje się tracić na swej radykalności⁴⁰.

ZAKOŃCZENIE

Celem artykułu było przedstawienie zjawiska rasizmu jako ważnego problemu współczesnej europejskiej piłki nożnej. Korzenie rasizmu sięgają przełomu XVIII i XIX wieku, na przestrzeni lat zjawisko ewoluowało i było powodowane różnymi czynnikami. Współcześnie mają na nie wpływ przede wszystkim problemy polityki europejskiej, związane m.in. z kryzysem migracyjnym. Nastroje polityczne przenoszą się na stadiony i prowokują kibiców do działań mających charakter rasistowski.

Omówione w artykule przykłady rasistowskich zachowań na stadionach europejskich XX i XXI wieku oraz przykłady instytucji i przedsię-

³⁷ P. Małczyński, *Globalna gra...*, op. cit., s. 46.

³⁸ Idem, *Mecz jako święto narodu. Nacjonalizm i etniczność w piłce nożnej*, „Kultura i Edukacja” 2012, nr 3, s. 1–12.

³⁹ Przykładem zawodnika pochodzącego spoza kraju, w którego reprezentacji występuje, jest piłkarz Cacau. Urodził się w Brazylii, natomiast jako zawodnik kształtował swoje umiejętności w Niemczech. Otrzymał niemieckie obywatelstwo w lutym 2009 roku. W 2010 roku zdobył z piłkarską reprezentacją Niemiec brązowy medal na Mistrzostwach Świata 2010.

⁴⁰ A. Jawłowski, *Święty ład. Rytuał i mit Mundialu*, Warszawa 2007, s. 237.

wzięć mających na celu walkę z przejawami dyskryminacji pozwalają dostrzec, iż rola organizacji typu FIFA czy UEFA w procesie walki z nietolerancją jest niezwykle istotna. Poprzez możliwości prawne, jak i finansowe mogą one skutecznie nagłaśniać problem, a następnie edukować kolejne pokolenia kibiców. Globalny charakter takich organizacji sprawia, że ich działania mają szeroki zasięg, a tym samym mogą być coraz bardziej skuteczne.

Prawidłowa praca z dziećmi i młodzieżą może prowadzić do budowy tolerancyjnych społeczeństw, które uodpornione będą na wszelkie przejawy rasizmu. Organizacja spotkań, wykładów czy też konferencji poświęconych dyskryminacji w futbolu ułatwia ukazanie pełnego wymiaru niebezpieczeństw związanych z tym problemem. Poprzez promocję i reklamę tego typu wydarzeń liczba chętnych do współdziałania w stowarzyszeniach działających na rzecz walki z rasizmem może się zwiększać, dając sposobność na tworzenie coraz to ambitniejszych i innowacyjnych form prowadzenia tego typu działalności.

Istotny wpływ – zarówno negatywny, jak i pozytywny – na rasizm ma szerzenie nacjonalizmu. Z jednej strony pod wpływem haseł nacjonalistycznych rasizm się rozwija. Dzieje się to za sprawą prowadzenia polityki jednolitego, skonsolidowanego państwa pozbawionego wszelkich odmienności kulturowych, religijnych lub rasowych, podsycanej przez ugrupowania polityczne w obliczu poważnego współcześnie problemu migracji ludności i napływu społeczności z krajów Bliskiego Wschodu oraz Afryki. Wpływa to na brak tolerancji i poszanowania odmienności oraz tworzenie wizji strachu przed wszystkim, co nie ma związku z daną państwowością.

Z drugiej jednak strony nacjonalizm występuje również jako czynnik pozytywny, zwłaszcza w środowisku piłkarskim. Nacjonalizm w swej „futbolowej” odmianie wspiera koncepcję narodu obywatelskiego, narodu zgromadzonego pod jedną flagą, jednym hymnem. W drużynach narodowych grają zawodnicy o różnym pochodzeniu i narodowościach, ale walczą wspólnie dla jednego państwa – i to się liczy.

Powyższy artykuł uwidacznia zmiany, jakie nastąpiły w kwestii postrzegania sportu jako nie tylko „zdrowej” rywalizacji, inspirującej i motywującej ludzi do samodoskonalenia, ale także jako globalnego biznesu, mającego negatywne skutki dla całej społeczności sportowej. Wskazuje to na konieczność wyeliminowania podmiotów działających na szkodę sportu. W szczególności dotyczy to agentów oraz działaczy sportowych, dla których duch *fair play* stanowi nieistotny aspekt, będący jedynie po-

bocznym tematem dla prowadzenia działań ukierunkowanych wyłącznie na zysk.

Współcześnie, w erze internetu, portali społecznościowych, istotne staje się działanie wielu zorganizowanych grup, które szerzą wizję bezpiecznego i tolerancyjnego społeczeństwa. Należy więc zdecydowanie wspierać organizacje, które działają wedle zasady „Najpierw jesteśmy ludźmi, dopiero potem narodami”, tak jak ma to miejsce w przypadku Stowarzyszenia „Nigdy Więcej”, które jasno stawia sobie za cel walkę z problemami społecznymi, jakimi są: rasizm, nietolerancja, dyskryminacja czy też neofaszyzm. Jednocześnie należy również bacznie obserwować, jak władze państwowe odnoszą się do kwestii eliminacji tego typu zjawisk. To państwo powinno dawać przykład odpowiedniego podejścia do zagadnień związanych z walką z rasizmem poprzez umiejętne prowadzenie zbilansowanej polityki wewnętrznej i zewnętrznej.

Artykuł napisany został z punktu widzenia osoby zainteresowanej piłką nożną, dla której rasizm staje się przeszkodą w kwestii określenia futbolu jako sportu, który kieruje się moralnymi wartościami, zgodnymi z czystą rywalizacją w duchu *fair play*. Piłka nożna nie może pozostać obojętna na jakiegokolwiek przejawy dyskryminacji, jeśli ma pozostać „najpiękniejszym sportem świata”. Odnosząc się do badań przeprowadzonych przez firmę YouGov, ukazano, iż zaufanie miłośników europejskiej piłki nożnej do instytucji działających w środowisku futbolowym stoi na stosunkowo niskim poziomie. Kibice dostrzegają ciągły brak wyraźnego i namacalnego zaangażowania odpowiednich podmiotów ze środowiska piłkarskiego w walkę z rasizmem, choć nie można nie dostrzec również dobrych praktyk, których przykładem jest działalność organizacji FARE. Aby spopularyzować tego typu działania i wyeliminować problem rasizmu ze stadionów, należy podjąć działania, które opierałyby się na ściślejszej współpracy z krajowymi rządami, organizacjami międzynarodowymi, stowarzyszeniami antyrasistowskimi oraz służbami bezpieczeństwa i porządku publicznego. Skonsolidowane działania mogą okazać się silnym impulsem społecznym, który skutecznie oczyści piłkę nożną z problemu rasizmu, a przynajmniej znacząco go ograniczy.

BIBLIOGRAFIA

Dokumenty, zbiory dokumentów, akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. 1997 Nr 78, poz. 483).
- Ustawa z dnia 6 stycznia 2005 r. o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym (Dz. U. 2005 Nr 17, poz. 141).
- Ustawa z dnia 3 grudnia 2010 r. o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz. U. 2010 Nr 254, poz. 1700).

Literatura

- Adams A., *We Love Football: Best Football Quotes on Earth*, Norderstedt 2014.
- Anderson V., Guest L., *First Among Unequals: The Autobiography. VIV Anderson with Lynton Guest*, London 2010.
- Harvey A., *Football: The First Hundred Years: The Untold Story*, London 2005.
- Iwan B., *Nowe trendy w marketingu sportowym*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2010, nr 3 (52), s. 353–367.
- Jawłowski A., *Święty ład. Rytuał i mit Mundialu*, Warszawa 2007.
- Małczyński P., *Globalna gra – lokalne idee. Tożsamość etniczna w międzynarodowym futbolu*, „Palimpsest. Czasopismo Socjologiczne”, grudzień 2012, nr 2, s. 43–47.
- Małczyński P., *Mecz jako święto narodu. Nacjonalizm i etniczność w piłce nożnej*, „Kultura i Edukacja” 2012, nr 3, s. 1–12.
- Opozda Ł., *Antysemityzm – kluczowe zagadnienia. Pakiet edukacyjny*, Kraków 2009.
- Peck A., *W poszukiwaniu tożsamości. Rasizm w amerykańskich koncepcjach religijnych*, Kraków 2007.
- Skocz M., *Rasizm i ksenofobia*, [w:] *Organizacje międzynarodowe w działaniu*, A. Florczak, A. Lisowska (red.), Wrocław 2014, s. 323–334.
- Tartak J., *Problem rasizmu we współczesnych rozgrywkach piłkarskich*, praca dyplomowa napisana pod kierunkiem dr. hab. Tomasza Dębowskiego w Instytucie Studiów Międzynarodowych na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław 2016.

Źródła internetowe

- Chambers L., *Racism in football exists – but do fans think it’s a problem?*, YouGov, 16.09.2013, <https://yougov.co.uk/topics/politics/articles-reports/2013/09/16/racism-european-football> (dostęp: 12.09.2016).
- Enoch Powell: *Ulicami popłyną rzeki krwi. „Musimy być szaleni jako naród, aby pozwalać na napływ tysięcy imigrantów”*, 27.11.2017, <https://dziennikarodowy.pl/enoch-powell-ulicami-poplyna-rzeki/> (dostęp: 9.05.2019).
- European Commission against Racism and Intolerance (ECRI), Council of Europe, 2015, <https://www.coe.int/en/web/european-commission-against-racism-and-intolerance/> (dostęp: 9.05.2019).
- Gut. Ł., *Aryokratyczny futbol. Początki piłki nożnej w Brazylii*, „Ciekawostki Historyczne”, 30.07.2011, <https://ciekawostkihistoryczne.pl/2011/07/30/aryokratyczny-futbol-poczatki-pilki-noznej-w-brazylii/> (dostęp: 10.05.2019).
- Herman J., *Geniusz białego człowieka*, „Wirtualne Media Blog”, 17.07.2014, <http://blog.wirtualnemedial.pl/jan-herman/post/geniusz-bialego-czlowieka> (dostęp: 9.05.2019).
- Jesteśmy kibicami futbolu – Tydzień Akcji Futbol Przeciwko Rasizmowi w Europie 2011 (12–25.10.2011)*, Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”, 12.09.2011, <http://www.nigdywiecej.org/komunikaty/komunikaty/107-rok-2011/2773-jestesmy-kibicami-futbolu-tydzien-akcji-futbol-przeciwko-rasizmowi-w-europie-2011-12-25-10-2011> (dostęp: 12.03.2016).
- Klama P., *Rasizm w futbolu*, RetroFutbol.pl, 19.12.2015, <https://rfbl.pl/rasizm-w-futbolu/> (dostęp: 20.02.2016).
- Koss-Goryszewska M., *Polska polityka antydyskryminacyjna wobec mniejszości narodowych, etnicznych i rasowych w świetle prawa Unii Europejskiej*, Instytut Spraw Publicznych, 2010, <https://www.isp.org.pl/pl/publikacje/polska-polityka-antydyskryminacyjna-wobec-mniejszosci-narodowych-etnicznych-i-rasowych-w-swietle-prawa-unii-europejskiej> (dostęp: 21.03.2016).
- Langier P., *Rasizm – patologia dzisiejszego futbolu*, „Sport Onet”, 19.09.2010, <https://sport.onet.pl/pilka-nozna/rasizm-patologia-dzisiejszego-futbolu/ks23b> (dostęp: 9.04.2016).
- lel, *Dani Alves: walcząc z rasizmem potrzeba humoru*, 28.04.2014, <http://www.sport.tvp.pl/14983039/dani-alves-walczac-z-rasizmem-potrzeba-humoru> (dostęp: 10.05.2019).

- Morley G., *Racism in football: 'It's not black and white'*, „CNN International”, 23.02.2012, <https://edition.cnn.com/2012/02/23/sport/football/football-racism-england/index.html> (dostęp: 23.09.2016).
- Mussolini i Che Guevara – czyli polityka na włoskich stadionach*, CzasFutbolu.pl, <http://www.czasfutbolu.pl/mussolini-i-che-guevara-czyli-polityka-na-wloskich-stadionach/> (dostęp: 9.05.2019).
- NIE dla rasizmu na polskich stadionach!*, „Arka Gdynia – Strona Oficjalna”, 21.10.2010, <http://www.arka.gdynia.pl/news,6122-nie-dla-rasizmu-na-polskich-stadionach.html> (dostęp: 10.05.2019).
- Niesamowity zjazd Nicolasa Anelki. Francuz odnalazł się w Indiach*, „Eurosport – TVN24”, 27.04.2014, <https://eurosport.tvn24.pl/pilka-nozna,105/niesamowity-zjazd-nicolasa-anelki-francuz-odnalazl-sie-w-indiach,482268.html> (dostęp: 10.05.2019).
- Nowak M., *Rasizm izraelskich kibiców. Nienawiść opanowała stadiony*, PolskieRadio.pl, 7.03.2013, <https://www.polskieradio24.pl/43/265/Artykul/797222,Rasizm-izraelskich-kibicow-Nienawisc-opanowala-stadiony> (dostęp: 20.04.2016).
- Piskorek E., *Ksenofobia. Czy da się wyleczyć lęk przed „obcym”?*, Medonet.pl, 6.04.2018, <http://www.medonet.pl/zdrowie,ksenofobia--czy-da-sie-wyleczyc-lek-przed-obcym-,artykul,1724966.html> (dostęp: 10.05.2019).
- Przystanek Woodstock – Wielki Festiwal Przeciwko Rasizmowi!*, Stowarzyszenie „Nigdy Więcej”, 4.08.2013, <http://www.nigdywiecej.org/komunikaty/komunikaty/109-rok-2013/2814-przystanek-woodstock-wielki-festiwal-przeciwko-rasizmowi> (dostęp: 10.05.2019).
- Reid J., *Pioneer Arthur Wharton honoured at St. George's Park*, „TheFA”, 16.10.2014, <http://www.thefa.com/news/2014/oct/16/arthur-wharton-statue-unveiled-at-st-georges-park> (dostęp: 9.05.2019).
- Ruszyła sprzedaż biletów na mecz Ligi Europy Lech – Belenenses*, „Gol24”, 10.09.2015, <https://gol24.pl/ruszyła-sprzedaz-biletow-na-mecz-ligi-europy-lechbelenenses/ar/9510550> (dostęp: 10.05.2019).
- S. Damian, *Rasizm – historia XIX wiek*, Historion.pl, 8.07.2012, <http://historion.pl/rasizm-historia/> (dostęp: 9.09.2016).
- Trela M., *Dlaczego FC St. Pauli jest kultowe*, „Z nogą w głowie – Michał Trela”, 22.04.2015, <https://www.michaltrela.pl/dlaczego-fc-st-pauli-jest-kultowe> (dostęp: 9.09.2015).
- Zimny G., *Historia rywalizacji: Olympique Marsylia vs PSG*, RetroFutbol.pl, 26.10.2018, <https://rflb.pl/historia-rywalizacji-olympique-marsylia-vs-psg/> (dostęp: 9.05.2019).

JAKUB TARTAK – absolwent prawa Uniwersytetu Wrocławskiego (tytuł licencjata) oraz Wyższej Szkoły Administracji i Biznesu w Gdyni (tytuł magistra). Ukończył również studia na kierunkach bezpieczeństwo narodowe oraz bezpieczeństwo międzynarodowe na Wydziale Nauk Społecznych Uniwersytetu Wrocławskiego. Zajmuje się badaniem zagrożeń wewnętrznych i zewnętrznych państw europejskich dotyczących kwestii kulturowych związanych z organizacją imprez masowych, w szczególności sportowych. Interesuje się też mediacją i arbitrażem. Obecnie pracuje w kancelarii radców prawnych i adwokatów.

CITE THIS ARTICLE AS:

J. Tartak, *Problem rasizmu w europejskich rozgrywkach piłkarskich*, „Kultura Bezpieczeństwa” 2019, nr 34, s. 155–181, DOI: 10.5604/01.3001.0013.5191

Licence: This article is available in Open Access, under the terms of the Creative Commons License Attribution 4.0 International (CC BY 4.0; for details please see <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the author and source are properly credited. Copyright © 2019 University of Public and Individual Security “Apeiron” in Cracow